

V r b i c a.

Zagrlila je grlica
V dobravi.
Zašepetála vrbica
Ob Savi. —

Šuštéč, šuméc se nad vodó
Priklanja
In jo v oddaljeno zemljó
Priganja.

Mehko jo boža kapljica
Deróča,
Kedo zna, kaj jej vrbica
Naróča?

Z zelene Save se smijó
Oblaci,
Na tuji zemlji pa pojó
Vojaci. —

Pojó o sreče davnih dní,
Izgubi,
O kočici, o mamici,
O ljubi.

»Hudó se je odpravljati
Na tuje,
S tujine dom pozdravljati
Še huje«.

»Oj kje si, Save ljubljene
Obrežje? —
Zakaj nam vzburjaš srčice
Še težje«.

»Tujina naše skrila je
Pogorje.
In sreči zatemnila je
Obzorje«.

»O domu pesem pevamo
V tujini
In si srcé razgrevamo
S spomini«.

Samotna vrbica to vé
In plače.
Pozdrav pošilja jim z zemljé
Domače.

Šepeče v valčke Sávine
Srebrne,
Naj skoraj drage z dáljine
Jej vrne.

J. —ek.

Prazgodovinske izkopine po Slovenskem.

(V Letopisu „Matice Slovenske“ za l. 1889. Spisal S. Rutar.)

(Priredil V. S.)

Dolžni smo vsled obljube v letniku izpregovoriti besedo o znamenitih izkopinah na slovenski zemlji, kakor jih opisuje imenovani gosp. pisatelj. O tem predmetu se je doslej pisalo pri nas še malo, in le malokdo zna naše starine po dóbah razvrstiti. Pa tudi po tujih knjigah ne nahajaš lahko pregledne razprave o vseh dóbah prazgodovinske kulture. Zato ima razprava namen »čitatelje vpeljati v starinarsko vedo, seznaniti jih z njeno metodo in z njenimi dosedanjimi rezultati. Zatorej naj se ta razprava smatra kot uvod k globokejšim študijam o pra-

zgodovinski kulturi. Na podlagi tega uvoda sledili bodo v prihodnjih letnikih natančnejši opisi vseh onih mest po Slovenskem, kjer se je kaj prazgodovinskega našlo«. »Vsporedno s tem sledila bodo tudi redna vsakoletna poročila o novih izkopinah in najdbah«. Razven tega se bode oziral g. pisatelj tudi na rimske izkopine, in kronologično beležil vsako leto rezultate. Ves spis se deli v pripomnjo, štiri oddelke in v sklep.

V pripomnji, iz katere smo posneli prejšnji odstavek, razlaga g. prof. namen tega spisa; omenja, da zavzema Kranjsko med vsemi avstrijskimi deželami

»prvo mesto gledé izvenrednega bogastva prazgodovinskih selišč, gradišč in grobišč«, in opozarja na rezultat novejših izkopin, »da je vsa pravljica o Keltih gola izmišljotina«.

V I. oddelku: »prvi sledovi človeškega bivanja po srednji Evropi«, pripoveduje, da je »zgodovina naše zemlje mnogo starejša, kakor se navadno misli, ker pa ni zapisana, moramo jo še le mi sestaviti«. Tu prihaja do teorije o glacijskih dôbah, navaja mnogo krajev, kjer so nekaj bili velikanski ledenjaki, in pripoveduje, da je več rek teklo po drugih strugah, kakor dandanašnji.

V zadnji interglacijski dôbi je živel že človek; dà, nekateri trdijo celó, da se nahajajo njegovi sledovi v pozni tretjaški dôbi. Ostanke diluvijalnega človeka iz poslednje interglacijske dôbe nahajamo zlasti po moravskih pečinah (Šipka pečina), katere so služile diluvijalnemu človeku za bivališče. To najstarejšo dôbo človeškega bivanja na zemlji imenujemo navadno staro dôbo kamena, ker je rabilo ljudem večinoma nebrušeno kamenje za orožje in hišno opravo. Resnično pa je, da je naše znanje o tej dôbi zeló pomanjkljivo; največ moremo le sklepati. Ljudje so rabili kosti in kremen za orožje in orodje. Tudi žrnvi se že nahajajo. Kulturno stanje je bilo najpreprostejše. Bili so le lovci.

V srednji dôbi kamena se nahaja že boljše orodje gledé na izdelovanje in tvarino. Zidanih bivališč pa še vendar niso imeli in tudi obleke ne, razven iz kože. Sicer so pa rabili lepotiche in nakras. »Zdi se pa, da je zadnja glacijska dôba uničila ono prvotno ljudstvo, ki se še ni znalo uspešno braniti proti mrazu«. Več sto let pozneje pa nahajamo po srednji Evropi popolnoma drugačno ljudstvo, že precej izobražene Arijece.

II. Nova dôba kamena. V tretjem tisočletji pred Kr. so Arijece že po vsi Evropi razširjeni, kar spričuje enaka kultura po vseh deželah. — Da je pa ljudstvo te dôbe arijskega plemena, dokazuje antropologija in filologija. — Zato mnogi trdé, da Arijem ni pradomovina pamirska visočina, »ampak da so evropski pradomovinci«. Arijece so poznali baker, vendar ga niso splošno rabili za orodje in orožje, temveč so imeli svoje izdelke iz brušenega kamena. Kamen so dobivali po deželah, v katerih so stanovali. Iz početka niso znali orodja vrtati, pozneje so pa tudi to izumeli. Nprevrtane, klinaste sekire imenujemo balte, prevrtane mlate. Nprevrtane sekire so iz tršega kamena. Zeló pazljivo so izdelovali orožje in mu dajali lepo obliko. Bolj koristno orodje pa je enostavneje izdelana ploskasta sekira. Napravljali so si pa tudi dleta, kladiva, nože, svedre, pile, kline, osti, igle, glavnike, bruse, nakovala in razne okraske.

Ljudje te dôbe so imeli stalna bivališča; pečali so se s poljedelstvom in živinorejo. Imeti so morali že precej urejeno družinsko življenje. Simbolični okraski kažejo, da so imeli precej obširne verske pojme. Bivališča so stala na okroglih gorah in holmih, ali pa po jezerih in barjih na mostiščih ali stavbah na kolih. Naš narod imenuje prve naselbine gradišča. Gradišča in mostišča spadajo v isto dôbo, le da so se prva dalj časa ohranila. Iste stvari, kakoršne so našli v teh naselbinah, dobili so tudi v trojanskih razvalinah. Ta in še druge okolnosti spričujejo, da je bila tesna zveza med evropskimi in maloazijskimi narodi.

III. Kovinska dôba. Novokamenarji so počasi spoznali kovine in njih prikladnost za izdelovanje orožja. Najprej

so se seznanili s samorodnim bakrom in potem šele so pričeli rudo iskati, katero so na mnogih krajih kopali, na pr. na Cipru, Uralu, Solnograškem in Štajerskem.

V tej dōbi so že napravljali na obe strani ostre sekire ali dvosekire in mlat-sekire. Bakreno orodje je ulito in nima cizelacije, kar je dokaz, da je starejše od bronastega, ob enem pa tudi, da ni moglo nastati šele v dōbi brona. Baker so topili v posebnih grneih. Orodje je jednostavno in ima starinski značaj. Dōba bakra ni dolgo trajala in je le prejšnjo vezala z dōbo brona, ki se je pričela, ko so izumeli, kako se iz bakra in cina uliva bron. Orodje iz brona je v začetku preprosto, ker se je polagoma razvijala kovinska tehnika.

To vse dokazuje, da se prebivalstvo v naših deželah ni spremenilo, in da so ves čas od stavb na kolih do rimskega jarma ostali temeljni pogoji za obstanek in za napredek bistveno isti. Edino le razlika, da so v novi dōbi kamena mrliče pokopavali, v kovinski sežigali in za Rimljanov zopet pokopavali, ostane čudna uganjka.

Kultura brona se je razvila najprej v deželah ob Bosporu in egejskem morju, potem se je širila proti severozahodu. Navadno mislijo, da traja ta dōba v srednji Evropi od 1500—500 pred Kr. Ko so prebivalci spoznali novo zmes, začeli so izdelovati iz te snovi orodje, okraske (posebno fibule) in vsakojako posodje. Ker ni bilo povsodi dosti tvarine, nastala so nekaka središča broneve kulture, kjer so bronaste predmete izdelovali. Taka središča so bila: Ogersko, Norik, Francoska in Meklenburško. Orodje je podobno orodju iz bakrove dōbe. Novi so palstabi, to je sekire, ki imajo uho in toporiščne uhlje za nasajanje. Nahajajo se tudi meči,

osti za kopje, puščice, čelade, noži, britve, srpi, odice itd. Med posodami so najzanimivejše situle. Mnogovrstni so okraski, kakor: uhani, zapestnice, prstani in fibule, med katerimi je za nas najzanimivejša kranjska fibula. Med lončarskimi izdelki so imenovanja vredne žare, ki so časi 50—70 *cm* visoke. Lepo so izdelane čaše. V navadi je bil tudi jantar.

IV. Hallstadska in latenska dōba. Navadno mislimo, da je železo prevladalo v Evropi med l. 1000. in 700. pred Kr. V dōbo borbe med bronom in železom spadajo tudi z žarami napolnjena pokopališča (Urnenfelder). Med temi je najslavnejše hallstadsko v gorenji Avstriji. Od tega kraja ima dōba svoje ime. Posebno čiste predmete te dōbe so izkopali v vaških in šmarjetskih gomilah na Kranjskem. Hallstadsko kulturo so zasledili tudi na Koroškem, Štajerskem, Goriškem, v Dolenji Avstriji, na Češkem in Moravskem. Mrliče so pokopavali ali na gromadah sežigali. Poslednji način je navadnejši. Ostanke sežganih mrličev so takoj z ogljem in pepelom zagrebli v okroglo jamo, če so bili revni; bogatinove ostanke pa so zbrali in z okraski vred dejali v žare. Žare so pokrili s ploščami. To dokazuje, da se mrtvec po nazoru tedanjih ljudi s smrtjo ni ločil iz človeške družbe, ampak da je ostal še vedno v neki zvezi z njo. — Iz te dōbe imamo razven teh »plitkih grobov« tudi še nagrobne gomile iz nanesene zemlje ali nakopičenega kamenja. Premer je pogosto jako velik; časih 30 metrov. Pod temi gomilami so pokopani ali posamezni ne-sežgani mrlič, ali pa njih več skupaj.

Po l. 500. pred Kr. je začela hallstadska kultura prehajati v latensko ¹⁾, ki

¹⁾ La Tène je kraj ob Neuenberškem jezeru v Svici.

je trajala od 200. — 100. pred Kr., da, po naših krajih do Rimljanov. Najznačilnejša izkopina te dôle je laténski meč. Njegova ploča je tanka, ravna in povsodi enako široka. Med pločo in ročajem ima zvonu podobno krivino, ki je poseben znak laténских mečev. Poleg dolgih mečev ohranila so se tudi krajša bodalca. Našlo se je tudi mnogo konjske oprave, kuhinjskih nožev, motik, verig, značilnih laténских fibul in drugih stvari. Kovaška umetnost je že popolnoma razvita. Kraji, kjer so našli predmete iz hallstadske, laténske in rimske dôle, segajo od bosensko-dalmatinske meje do Švice. Ta okolnost dokazuje jasno, da je isto ljudstvo preživelo vse te dôle, kar je najvažnejši rezultat prazgodovinskega izkopavanja po naših zemljah.

Sklep. Do sedaj opisane izkopine so dokazale, da niso v nikaki zvezi z vprašanjem o Keltih. To novo skupino prazgodovinskih predmetov imenujejo sedaj illyrsko dôle. Kakor razprava dokazuje, spremenilo se ni nič prebivalstvo alpinskih pokrajin od dôle kamena sem. Zato zgodovinarji menijo, da je prebivalstvo bilo prvobitno in da se je v svoji večini ohranilo do Rimljanov. To ljudstvo so bržkone Illyri. In niso-li Illyri Slovani? Vedno bolj se nagibajo nazori učenjakov tej misli. Slednjič se bo morda dokazalo, da so stanovali Slovani že sprva tu, in da so se le nove betve pozneje k njim preselile, kar je toliko let dokazoval neumorni Davorin Trstenjak.

(Konec.)

Sveta Lucija na Primorskem

kot prazgodovinsko grobišče.

(Spisal A. C.)

"Αἴεστε νῦν, Τρώες, ἔθλα ἄστυδα
... Ὡς οἷγ' ἀμφίπουν τάφον Ἑκτορος
ὑποδάμοιο.

Ilias XXIV. spev, 778. vrsta.

Ge kratke besede iz Ilijade: »Prinesite sedaj Trojani suha drva, da sežgemo truplo Hektora, koji je pred konje brzdal«, pridejo mi vedno v spomin, ko se oziram na naše starodavno prazgodovinsko pokopališče. Rekel bi skoraj, da taisti obred, kateri se je vršil pri poganih v Troji, se je vršil tudi tu med našimi poganskimi pradedi.

Sv. Lucija je skromna vasica, ne šteje več nego 66 hiš v sredi visokih tolmin-

skih hribov. V daljavi vidi se orjak »Krn«, poleg njega je tudi »Migovec« in zraven obojih »Kobiljna glava«. V bližini obdajajo pak sveto Lucijo nižji hribovi: »Senica«, kjer pa sena ni, »Kosovt«, kjer se dobi mnogo piče za živino, in hrib »Baba«; zaradi njegove čokaste, širokočelne oblike zadnjemu tako pravijo. In še nižje je »Kuk« in više od njega je »Teza«. Pod Kukom in Tezo je ozek prostor, v starih listinah imenovan »Mirišče«, to je kraj razvalin.

Kolorita, koncepcije in tehnike njegovih slik ne morem dostojno soditi, ker sem le nekoliko slik sam videl in ker nisem strokovnjak. Pač pa lahko poudarjam njegovo nadarjenost, pridnost, samouštvo. — Temu poročilu pristavljam, da sta dve Potočnikovi sliki

(prim. »Dom in Svet« 1891, str. 77.) v Lesnem Brdu (podružnici Vrhniški) v stranskih oltarjih: Sv. Gregor in sveti Avguštin, in sta še dokaj dobro izvršeni. Tudi kapelanija Vrhniška hrani nekaj manjših slik njegovih.

Prazgodovinske izkopine po Slovenskem.

(V Letopisu „Matice Slovenske“ za l. 1889. Spisal S. Rutar.)

(Priredil V. S.)

(Konec.)

Drugi spis istega pisatelja se glasi: »Prazgodovinska in rimska razkopavanja po Slovenskem l. 1888«.

Tu našteva g. pisatelj one slovenske kraje, kjer so izkopali omenjenega leta kaj starin in sicer na stroške anthropolojskega društva, centralne komisije za zgodovinske in umetelniške spomenike na Dunaju, c. kr. dvornega muzeja, deželnih muzejev v Ljubljani, Celovcu in Trstu in državnega arheolojskega muzeja v Akvileji. Za ljubljanski muzej je posebno važen srečni preiskovalec grobov g. Jernej Pečnik, samouk.

Iz te na kratko posnete vsebine spozna vsakdo, da je spis jako zanimiv in poučen. Sestavljen je po najboljših virih in po pisateljevih izkušnjah v tej stroki. Razprava je pisana poljudno, da tudi manj vežbanemu bralcu ne napravlja nikakih težav. Menimo, da ne kratimo spisu vrednosti, če navedemo nekatere točke, s katerimi se ne strinjamo popolnoma.

Na str. 3. beremo, da je »zgodovina naše zemlje mnogo starejša, kakor se

navadno misli«. Besedo »zemlja« rabi g. pisatelj tu v pomenu »človeštvo«. Marsikdo utegne ta stavek napačno umeti, posebno, ker je pozneje govor o glacialnih dôbah in o najstarejših ostankih človeških ogradij (6. str.). Dandanašnji učenjaki sicer res radi segajo po visokih številkah, kadar govoré o starosti človeštva, toda z dokazi jim gre trda. Sploh se s številkami ne dá povedati nič trdnega, kadar govorimo o prvih zemeljskih stanovnikih. Saj še celó tam, kjer imamo pisane vire, pogosto ne moremo natančno določiti časa, kaj še-le, če si moramo »zgodovino sestaviti iz ostankov«. Dobro bi bilo, ko bi g. pisatelj kaj več povedal o diluvijalnem človeku iz Šipke Pečine, da ne bo mislil bralec kaj posebnega o njem, zlasti ker so pisali tako čudne stvari o tem predmetu. Ko so namreč 26. avgusta l. 1880 v tej pečini našli človeško čeljust z zadržanimi tremi zobovi, mislil je Wankel, da je to ostanek diluvijalnega velikana; Schaafhausen je opazil znake spominjajoče na opico; vse to so pa drugi, kakor Virchow in

Zuckerlandl zavrgli in dokazali, da je čeljust navadnega človeka in da so oni trije zobje le zadržani. (Nat. u. Offbg. 34, str. 247.).

Na 8. str. »se zdi« pisatelju, »da je zadnja glacijalna dôba uničila večinoma ono prvotno ljudstvo, ki se še ni znalo uspešno braniti proti mrazu in njegovim nezgodam«. To je neverjetno; saj je vendar človek obdarovan s pametjo, da bi se ognil pretečim nesrečam. Mraz se po glacijalni teoriji ni tako naglo razširjal, da bi bil ljudstvo uničil. Vse se je vršilo polagoma. Ljudstvo bi bilo v tem času spoznalo, da mu ni obstanke in bi se bilo preselilo v gorkejša kraja.

Na 16. str. se omenjajo mostišča na Cerkniškem Jezeru. Teh mostišč ni nikdar bilo, ker bi bila popolnoma nepotrebna. Voda se vsako leto odteka in zato ne bi bile dajale stavbe na kolih nobenega zavetja. Tudi Hochstetter in Dežman sta spoznala isto, ko sta preiskovala natančneje kraj. (Primeri Mittheilg. d. h. V. f. Krain I. 1864., str. 91, in Dimitz, Geschichte d. H. Kr. str. 4). G. pisatelja je zapeljal Valvazor. »Stari most« ni nič drugega, nego ostanek nekdanjega mostú.

Na 15. in 16. str. je govor o mostiščih, kakor bi bila bivališča samo novokamenarjev. Tega ne moremo verjeti. Pač pa je verjetneje, da so se ohranila še v poznejše dôbe. Znano je, da so nekateri Pajonci stanovali še za Herodota v takih stavbah. In ti so pač poznali že kovino, sicer bi se ne bili mogli tako uspešno bojevati zoper Perzijce, da jih niso mogli podjarmiti. In g. pisatelj sam pravi, da so se na Irskem

ohranila mostišča do poznega srednjega veka. Zato menimo, da pravo trdi Lindenschmitt govoreč: Es hat eben so wenig ein Pfahlbautenvolk und eine Pfahlbautenzeit gegeben, als es besondere nur den Pfahlbauten eigenthümliche Stein-, Erz- und Eisengeräthe gibt. (Arch. f. Anthropol. II. 353.). Na str. 15. naj se bere mesto »Strabon« Herodot, zakaj ta nam pripoveduje o mostiščih v V. knjigi 16. pogl. Pomota je tudi, da so stavbe na kolih zasledili na Švicarskem l. 1854. do 1855. mesto 1853. do 1854. Na str. 38. govori g. pisatelj, da so Egipčani že 4000 let pred Kr. poznali železo, in to sklepa iz tega, ker se je našla železna ploščevina med rezanim kamenjem faraonskih piramid. Ali ni to število previsoko? Ali so piramide tako stare? Celó oni, ki segajo po najvišjih letnicah, kakor n. pr. Bunsen, ne stavljajo najstarejše piramide pred l. 3000 pred Kr. Sicer pa radi priznavamo, da so železo poznali že v davni. (Prim. Gen. 4, 22.)

O jeziku govoriti ni bil naš namen. Vsakdo pa pisatelj jezik spozna iz navedenih mest, katera smo posneli neizpremenjena, samo da smo rabili mesto kamenéna, železna, bronéna, medéna dôba: dôba kamena, železa ali pa bronova dôba.

Razpravi želimo mnogo bralcev. One, katere stvar zanima, opozarjamo na ljubljanski muzej. Tu se ti odgrinjajo zakladi, ki so veke in veke čakali, da bi zagledali jasen dan. Ti spomeniki pa so tudi priče nekdanjih rodov, njih življenja in delovanja, radosti in boja, in dasi so nemi, vendar glasno kličejo: »Človeštvo, kaj so borna tvoja dejanja!«

